

VATAJAN KYLÄN MIEHIÄ JA RUOKIA

Ari Pitkäranta

Ari Pitkäranta

Vatajan kylän miehiä
ja
ruokia

© 2023 Ari Pitkäranta

Kannen suunnittelu: Ari Pitkäranta

Sisuksen taitto: Heidi Luotolahti-Pitkäranta

Kustantaja: BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN: 978-952-80-0918-4

Omistuskirjoitus

Omistan kirjan Vatajan kylän miehille, karjalan evakoille ja romaneille. Sekä lapsilleni Klausille, Leolle, Julialle ja Niinalle.

Sisällysluettelo

ARVOISA LUKIJA	11
ROMANIT, SIIRTOLAISET JA KANTA-ASUKKAAT	12
<i>Kiitokset</i>	18
VATAJAN KYLÄ HONGONJOELLA.....	19
<i>Yhteiskunta isoisan aikaan</i>	20
HONKAJOEN JA ISOJOEN METSÄPALOT	24
<i>Muistelo Isojoen Toukolassa</i>	25
<i>Suurpalohälytys</i>	26
SUOALUEET	27
RINTAMAMIESTALO.....	29
SIIRTOLAIJUUS	34
SIIRTOLAIJUUS AMERIKKAAN	35
SIIRTOLAIJUUS RUOTSIIN	36
SIIRTOLAIJUUS NEUVOSTOLIITTOON.....	37
HONKAJOEN KUNNANVALTUUSTO	38
ARTUR STENBACKA	40
ALPO SYVÄOJA	58
JUHO INKINEN.....	62
EINO WASSE	64
KAARLE VASSE	65
<i>Antti Wasse</i>	67
BÖRJE JÄRVELÄ	68
MAHTAVA SAALIS	71
LEMPIN SAUNA.....	77
<i>Ojatyömaa</i>	77
<i>Tapaturma</i>	78
<i>Tuli mies</i>	79
<i>Käsityöillat</i>	80
KAUKO PALOVIITA	82
<i>Posti kulki Vatajan kylässä</i>	85
EETU KIISKI.....	86
VIHTORI GRÖNFORS.....	88
<i>Tenho Grönstrand</i>	90
<i>Romaneitten elämäntapa</i>	94

VARIKSEN SUVUN MIEHET.....	96
<i>Elämää Hiitolassa</i>	98
<i>Rajanaapurit</i>	99
ONNI VARIS.....	103
MIRJAMI PALMU	110
HEIMO VARIS.....	113
<i>Marjakoskelle muutto</i>	117
<i>Ensimmäinen evakko</i>	117
<i>Muutto</i>	118
<i>Kylmä tila</i>	119
<i>Työssä</i>	123
ILMARI VARIS	125
<i>Ilmari muistoissa</i>	128
<i>Tilojen yhdistäminen</i>	134
OSA KAKSI	137
RUOKIA	137
KALA MASA.....	138
RAHAA HUPENEE RUOKAAN	141
KARJALAINEN KEITTIÖ	145
PUUHELLI	148
PUNAINEN PATA	150
PULA AJAN KEITTOKIRJA.....	152
<i>Vatajan kylän miesten muikkupannu</i>	155
<i>Kaalilaatikko</i>	157
<i>Silakkalaatikko</i>	159
<i>Lohikalan paisto pannulla</i>	162
<i>Lihasoppa</i>	164
<i>Joulukalat</i>	167
<i>Leipä</i>	169
<i>Lipeekala</i>	172
<i>Läskisoosi</i>	174
<i>Gnödel</i>	177
<i>Maalaisleipä</i>	179
<i>Makkarasoppa</i>	181
<i>Maksalaatikko</i>	183

<i>Karjalanpaisti</i>	185
<i>Kahden kalan soppa</i>	187
<i>Sinikka äitin suolamaksa</i>	189
<i>Makaronilaatikko</i>	191
<i>Luvialainen siikakeitto</i>	193
KALAKAUPOILLA	195
<i>Pääsiäisen lammas</i>	198
<i>Ranskanpulla</i>	200
<i>Lauantain saunaruoka</i>	203
<i>Plätty</i>	206
<i>Kakko</i>	209
<i>Puuro perusruoka</i>	212
<i>Lihapiirakka</i>	214
<i>Vatajan kylän miesten paistetut silakat</i>	216
<i>Arabilammas</i>	218
<i>Unikana haudutuspadassa</i>	220
<i>Kotipulla</i>	222
<i>Pullaa</i>	224
<i>Häränhätä keitoista paras</i>	225
<i>Tattimetsällä</i>	227
PUNAISEN PADAN TIE RUOKAPÖYTÄÄN	229
<i>Vatajan miehen patakaali</i>	231
<i>Unkarilainen pata Gulassi</i>	233
<i>Madekeitto</i>	235
<i>Muikkupannu</i>	237
<i>Savustettu sian kylki</i>	239
<i>Venäläinen kalakeitto</i>	241
<i>Borssikeitto</i>	243
<i>Seljanka</i>	245

ARVOISA LUKIJA

Tämä kirja on omistettu Vatajan kylän miehille ja heidän perheilleen. Kirjassa esiintyy mielenkiintoisia persoonia ja etnisiä asukasryhmiä, jotka toivat elävyyden kylän päivittäisen arkeen. Kirjoitan kylän miehistä, heitä olivat tavalliset perheenisät, ammattimiehet. He edustivat poliittiselta vakaumukseltaan, uskonnollisuudeltaan, tavoiltaan, kielellisesti ja kulttuurillisesti erilaisia ryhmiä.

Romanit, siirtolaiset ja kanta-asukkaat

Näkyvästi kylän elämässä vaikuttivat kanta-asukkaiden lisäksi sotien jälkeen luovutetun Karjalan siirtolaiset ja romanit. Moni kylän mies osallistui viime sodissa taisteluihin kotimaan itsenäisyyden puolesta. Naiset palvelivat lottina. Sotien päätyttyä alkoi jälleenrakentamisen kausi. Monet perheet joutuivat muuttamaan pois kotiseudultaan ja rakentamaan oman ja perheen elämän alusta. Asutustilalaki 1945 mahdollisti siirtolaistilojen lohkomisen.

Helsingin Hietaniemen hautausmaalla on sodassa kaatuneiden romanien muistomerkki. Se on maailman ainoa muistomerkki, joka on pystytetty sotaan osallistuneiden romanien kunniaksi. Romanit ovat olleet keskiajalta lähtien eli 500 vuoden ajan osa suomalaista yhteiskuntaa.

Kuvasin aiemmassa kirjassani - Vatajan kylän mies Ari Honkajoelta, Ristilänperän siirtolaistiloja. Ristilä kuuluu Kankaanpään Ala-Honkajoen kylään. Vatajan kylään ja ympäristöön rakennettiin monia rintamamiestaloja sotien jälkeen.

Lohkotut siirtolaistilat olivat useimmiten muutaman hehtaarin kokoisia. Peltoa oli vähän. Se mahdollisti viljelyn kotitarpeiksi. Perheen elättämiseksi tarvittiin viljaa, perunaa ja juureksia. Metsäpalsta mahdollisti rakennus- ja polttopuiden saannin.

Romaneilla oli samantapainen perhekeskeinen elämäntapa kuin karjalaisilla. Perheen käsite on siirtolaisilla ja romaneilla laajempi kuin kylän kantasuomalaisilla. Perhe tarkoittaa heillä saman

tapaista yksikköä kuin kantasuomalaisten suku. Nykyisin suomalaisilla perheen merkitys sosiaalisena tukiverkostona pienenee entisestään. Tilalle on tullut kaikenkattava valtio.

Siirtolaisten rakennukset rakennettiin niistä materiaaleista, joita oli saatavilla. Luovutetuilta alueilta lähti evakkoon liki puoli miljoonaa ihmistä. Lajissaan asuttamien hakee maailmanhistoriassa vertaistaan hanketta. Rintamamiehet ovat sodan uhrien näkyvä henkilöitymä. Monivuotisen sodan jälkeen heille aukeni uusi tanner. Rakentaa elämisen olosuhteet itselleen, perheelleen ja koko isänmaalle.

Sotavuosien 1939-1945 jälkeen säädettiin maanhankintalaki 1945, sen puitteissa rintamasotilailla, sotainvalideilla ja sotaeskillä ja sotaorvoilla oli mahdollisuus maan ja kodin hankintaan. Tämä koski vain perheellisiä rintamasotilaita. Sodan jälkeen avioituneet entiset rintamamiehet jäivät ulkopuolelle. Näistä syistä maanhankintalakia muutettiin pariin otteeseen.

Rintamamiesten asioihin pyrittiin saamaan parannusta perustamalla Rintamamiesveteraanien liitto. Rintamamisten epänormaalit olosuhteet olivat aiheuttaneet fyysistä ja henkistä vajakuntoisuutta. Sotien vuoksi nuorten miesten kouluttautuminen ammattiin oli käynyt mahdottomaksi. Nämä puutteet tulivat esiin kotiuttamisen jälkeen. Haettiin valtiovaltaa apuun. Samaa tarkoitusta palveli perustettu Rintamamiesveteraanien liitto.

Vatajan kylään saatiin miesten työllä oma koulurakennus. Koulussa tehtiin alusta lähtien lapsille ruoka. Monille lapsille

kouluruoka oli ainut lämmin ateria sinä päivänä 1940 -luvun lopulla. Itse aloitin kansakoulun kuusikymmentäluvun alussa. Ruoka oli erinomaista niukkuudesta huolimatta.

Koululle toimitettiin ruokatarpeita kylän taloista. Johtajaopettaja sai tilata lihaa ja makkaraa niukasti viikon aterioihin. Koulun keittäjä, Kanervan Sofia loihti ateriat lähes tyhjästä. Perunoita ja viljaa oli riittämiin. Koulussa oli usein puuropäivä. Varsinkin lauantaisin. Oppilaat toivat omat voileivät ja maidon koulurepussa. Kasvava nuoriso tarvitsi ruokaa.

Ruuan suhteen tehtiin työtä talossa koko vuosi. Kasvatettiin eläimiä. Rintamamiestaloissa oli lehmä ja hevonen. Sikoja kasvatettiin talven lihantarpeeseen. Jouluna sai syödä riittävästi. Äitini kotikylässä Isojoen Kodesjärvi antoi kalaa. Väestön määrää kuvaa Kodesjärven kyläkoulun oppilasmäärä. Se oli 1960 luvun alussa 120. Tyypillinen ruuan talvisäilöntä oli suolatut särjet puusoikossa. Ruoka oli yksinkertainen, keitetyt kuoriperunat ja särjet päälle kypsymään loppuvaiheessa.

Vatajan kylässä särjet korvasi suolasilakka. Honkajoen kirkolla oli osuusmeijeri. Maidot kerättiin taloilta meijerille. Paluukuormassa toimitettiin voita, punakuorista juustoa ja kurria. Piimä oli tavallinen ruokajuoma. Ruoka on ollut tärkeä asia kylän elämässä. Olen omistanut kirjassa ruualle oman osansa. Nykyään varmaan pizza kuuluu nuoremman väen perinneruokiin. Aiemmin sen tilalla olivat lämpimät voileivät. Ranskanpullaa, makkaraa ja juustoa päälle. Ruokaa ei heitetty hukkaan, viimeisistä tähteistä huolehtivat perheen joulupossu ja vahtikoira.

Oman elämisen muistelu Vatajan kylässä jatkaa edellisiä muisteluromaaneja, Vatajan kylän mies Ari Honkajoelta (2022) ja Paluu Joelle (2023). Yhteiskunnan perusrakenteet on saatu hyvään malliin. Oppikouluun ei tarvitse enää pyrkiä. Perustettiin valtakunnallinen peruskoulu 1970 -luvulla. Jokainen lapsi sai mahdollisuuden mennä opin tielle perheen tilanteesta huolimatta. Koulutus on ollut ainakin omalla kohdallani maksuton yliopistoja myöten.

Kaikkialla ei ole ollut samoin. Lukukausikustannukset voivat olla ulkomailla kymmeniä tuhansia yliopistotutkintoa kohden. Myöhemmin maahamme rakentui kuntaomisteinen ammattikorkeakoululaitos. Se korvasi entiset opistotason oppilaitokset. Ammattikorkeakoulu mahdollisti väylän ammatillisista opinnoista korkeakouluun.

Isänmaan historia on jälleenrakentamisen ja uuden luomisen historiaa. Työllä maa on rakennettu. Työllä päästiin 1990 -luvun laman ylitse. Tuota aikaa, lama-aikaa menetyksineen on verrattu sota-aikaan, ja myöhempään jälleenrakentamiseen. Menetykset olivat hurjia, yritykset ja niitten omistajien sukulaiset menettivät elämäntyönsä. Suomen Yrittäjien mukaan 1990 -luvulla tapahtui 192.000 konkurssia. Tuhannet ihmiset päättivät oman käden kautta päivänsä. Aikakausi on tahra Suomen historiassa.

On ajateltu, että yhteiskunnallinen kehitys on muuttunut tasaisemmaksi. Onko näin. Nykyään on tsunameja, maanjäristyksiä, tulivuoren purkauksia, tulvia, sotia, kuivuuskausia ja kulkutauteja. Lisänä pörssiromahdukset,

finanssikriisit ja lamat. Tuskin niitä saadaan poistettua. Niihin pitää varautua. Vanhoja keinoja oli säästää pahan päivän varalle. Pidettiin varmuusvarastoja viljassa ja polttopuissa.

Länsimaissa on ollut arvot, jotka ovat pitäneet yhteiskunnan pystyssä. Yhteiskunnan perusyksikkö on ollut perhe. Yhteiskunnan perusyksiköstä kilpailee koti, uskonto ja isänmaa ja toisaalta valtio, joka huolehtii kehdosta hautaan. Vasta jälkeenpäin näkee tulokset. Jälleenrakentamisen toteuttivat molemmat.

Pastorin, pitkäaikaisen kansanedustajan Anssi Joutsenlahden kanssa vaihdettiin muistoja Suomen Maaseudun Puolueen alkuajoilta. Eino Poutiainen ajoi mopolla puoluekokoukseen. Puolue perustettiin 1959. Suomen Maaseudun Puoluetta edelsi Suomen Pientalonpoikien Puolue. Se syntyi 1950-luvun lopussa lohkeamana Maalaisliitosta. Puolue personoituu Veikko Vennamoon. Hän oli aiemmalta nimeltään Fennander, vuoteen 1938. Veikko Vennamo syntyi Karjalassa Jaakkiman pitäjässä vauraaseen porvariskotiin. Hänen isänsä, Emil Fennander oli Kansallis-Osake-Pankin johtaja.

Omat muistot liittyvät puolueen perustamiseen vuonna 1959. Puolueelle kerättiin varoja viljasäkkeinä. Istuin traktorin peräkärriyllä säkkien päällä, isäni ajoi Harmaalla Fergulla Koukunkylästä Vatajan suuntaan syyspäivänä.

Veikko Vennamo oli koulutukseltaan lakitieteen lisensiaatti ja varatuomari arvoltaan. Vennamon merkittävin projekti oli sodan jälkeen siirtolaisten asuttaminen ja rintamamiestalon lanseeraus

Kirja on lähihistoriallinen muisteluromaani Vatajan kylän miehistä ja ruuasta. Muistelu kohdistuu siirtolaisiin, romaneihin ja kylän kanta-asukkaisiin. Ajanjakso on viime vuosisadan alkupuolelta viime päiviin. Elämä oli sosiaalista Vatajan kylässä. Kansakoulu yhdisti erilaiset etniset ryhmät. Kirjassa kuvataan muutaman suvun vaihteita. Yksi suku muutti evakkona Hiitolasta Vatajan kylään ja lähiympäristöön, toinen suku oli romaneja ja muut suvut olivat Vatajan kylän kanta-asukkaita. Heistäkin osa oli lähialueilta tulleita. Isoisän aikaiset perheet olivat isoja, 14 lasta ei ollut poikkeus. Suuri voimain ponnistus oli Vatajankosken Sähkölaitoksen, padon ja sillan rakentaminen. Sähkölaitos on tuottanut sata vuotta virtaa kylään ja myöhemmin laajalle alueelle Pohjois-Satakunnassa. Yhtiön perustajina olivat Honkajoen ja Kankaanpään vahvat miehet. Kirjan loppuosa on omistettu ruualle. Ruokaa on tarvittu, koska vanhana aikana työ oli tehtävä käsin ja hevosen kanssa.

Kansikuvan henkilöt ovat Erkki Syväoja ja Ari Pitkäranta

BoD

9 789528 009184